

ITALOFONA DIJASISTEMSKA RASLOJENOST U HRVATSKOJ ISTRI:
JEZIČNI I KOMUNIKCIJSKI STATUS, KORPUS I PRESTIŽ

Nada POROPAT JELETIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pula, Hrvatska
e-mail: nadaporopat@gmail.com

SAŽETAK

Sociolingvističko istraživanje provedeno u Istarskoj županiji ukazuje na značajne pokazatelje rasprostranjenosti i kakvoće etnolingvističke vitalnosti kodova koji sačinjavaju italofojni dijasistem u okviru institucionalizirane hrvatsko-talijanske dvojezičnosti, u vidu utvrđivanja jezičnosti ispitanika i zastupljenosti pojedinih idioma u njihovoj svakodnevnoj interakciji, odnosno naklonosti prema uporabi istih. Rezultati, naime, upućuju na postojanje izrazito složene sociolingvističke realnosti, odnosno na višejezičnost koja ne proizlazi iz institucionalnoga jezičnog planiranja i institucionalizirane jezične politike, već zatečeni jezici u svakodnevnoj interakciji upućuju na prisutnost prvenstveno hrvatsko(/čakavsko)-istromletačke dvojezičnosti funkcionalne naravi. Potvrđuje se izraziti i neosporivi etnolingvistički prestiž istromletačkoga dijalekta te raskorak između institucionalnoga statusa talijanskoga jezika i njegovoga komunikacijskog statusa.

Ključne riječi: hrvatsko-talijanska dvojezičnost, istromletački dijalekt, hrvatska Istra

STRATIFICAZIONE DEL DIASISTEMA ITALOFONO NELL'ISTRIA CROATA:
STATUS, CORPUS E PRESTIGIO LINGUISTICO E COMUNICATIVO

SINTESI

L'indagine sociolinguistica condotta nella Regione istriana presenta delle indicazioni significative inerenti alla consistenza della vitalità etnolingvistica dei due codici del diasistema italofono in seno al bilinguismo croato-italiano (istituzionalizzato), con l'intento di stabilire il background linguistico dei soggetti e la presenza dei suddetti codici nelle loro interazioni quotidiane, nonché della propensione per il loro uso. I risultati, infatti, confermano la complessità della realtà sociolinguistica che non risulta essere (esclusivamente) il frutto della pianificazione linguistica istituzionale e della politica linguistica istituzionalizzata, bensì le lingue riscontrate nell'interazione quotidiana indicano principalmente la presenza del bilinguismo funzionale croato(/ciacavo)-istoveneto. Viene confermato l'indiscutibile prestigio comunicativo del dialetto istoveneto e il divario tra lo status istituzionale della lingua italiana e il suo status comunicativo.

Parole chiave: bilinguismo croato-italiano, dialetto istoveneto, Istria croata

UVOD

U proučavanju odnosa jezika i identiteta, pokazatelji etnolingvističke vitalnosti (Giles i sur., 1977) jezičnih otoka u Istri određeni su hijerarhijskim jezičnim i komunikacijskim odnosima među jezičnim zajednicama, odnosno nejednakopravnim jezičnim i komunikacijskim korpusom, statusom i prestižom kodova. Pokazatelji etnolingvističke vitalnosti predstavljaju istovremeno i "kriterije njenog ostvarenja", a oni previđaju "međudjelovanje i međuzavisnost jezičnog i komunikacijskog statusa, korpusa i prestiža nekoga jezika, dijalekta ili mjesnog govora. Jezični i komunikacijski status čine položaj koji etnolingvistička zajednica i jezik imaju u društvu. Jezični i komunikacijski korpus čine domene uporabe jezika i učestalost i odnos jezika u okviru prebacivanja i miješanja kodova", a "jezični i komunikacijski prestiž čine položaj koji jezik ima kako u okvirima zajednice tako i izvan njenih okvira, a u terminima jezično političkog pregnuća zajednica u doticaju" (Blagoni, 2007, 195).

Hrvatsko-talijanska dvojezičnost u hrvatskoj Istri (koja obuhvaća područje koji administrativno pripada Istarskoj županiji) predstavlja *de facto* komunikacijsku stvarnost te je i *de iure* priznata, odnosno ostvarena je na društvenoj i institucionalnoj razini, što je vidljivo i u sociolingvističkome krajobrazu. Ona predstavlja složen oblik višejezičnosti i prostire se na prekinutom teritorijalnom kontinuitetu, uz prisutnost kompaktnih i jasno razdvojivih jezičnih otoka u okviru mora kroatofonije (uz druge alohtone jezike)¹ (Milani Kruljac, 1990, 2001).

Položaj dijasistemske italofone² raslojenosti u (hrvatskoj) Istri određen je povijesnom (su)prisutnošću i dinamikama vremenskoga oblikovanja unutar dviju dvojezičnih zajednica: autohtone italofone jezične zajednice (Talijanske nacionalne zajednice)³ i autohtone kroatofone jezične zajednice. Položaj je ujedno određen trajnošću institucijske prepoznatljivosti talijanskoga jezika kao jezika društvene sredine te paralelnim obrazovnim sustavom školovanja (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011) na dvama službenim jezicima Istarske županije (hrvatskim i talijanskim). Na samome vrhu

dijasistemske italofone raslojenosti nalaze se talijanski jezik, kao nacionalni jezik Talijanske nacionalne zajednice, te makroregionalni ili panregionalni istromletački dijalekt.⁴

ITALOFONA DIJASISTEMSKA RASLOJENOST
U HRVATSKOJ ISTRI

Prema Filipijevoj (1989a) prostornoj podjeli istarskoga jezičnog makrosustava, poluotok je obilježen zavičajnom višejezičnošću.⁵ Naime, bilježi se koegzistencija koinea ili regionalnoga dijalekta (istromletački dijalekt, koji je uz talijanski jezik jedna od sastavnica talijanskoga/italofonoga dijasistema u Istri) i lokalnih dijalekata, koji su u jakome jezičnom doticaju s regionalnim koineom, s čakavskim koineom i hrvatskim jezikom. Prostorna podjela razvija se na temelju suprotnih parova italofonije/kroatofonije i jezičnosti govornika te apsolutni koine predstavlja jezik koji gotovo svi razumiju i govore, dok je potencijalni koine jezik koji ne razumiju svi, ali može u određenim situacijama imati funkciju koinea. Hrvatski jezik kao apsolutni koine, odnosno jezik koji svi razumiju i gotovo svi govore, pokriva gotovo sve funkcionalne interakcijske razmjene te se nekad rabi i kao nadregionalni ili panteritorijalni koine.⁶ Funkcije i uporabne karakteristike hrvatskoga i talijanskoga razgovornog stila u okviru njihovoga supostojanja i književno-kulturnoga prestiža određene su svojevrsnim sociolingvističkim čimbenicima te (ne) postojanjem društvenoga obilježja, što delimitira uporabne domene i raslojavanje jezične uporabe (Filipi, 1989a; 1989b).

U vidu ostvarenja modela poistovjećivanja jezika s nacijom i govora sa zajednicom, u jurilingvističkome smislu, briga i zaštita usmjerene su na službene jezike nacionalnih zajednica, uz zanemarivanje unutarnje dijasistemske i heteroglotične raznolikosti, odnosno nedostaje zaštita jezične raznolikosti i snažnije razgraničenje institucionalnoga (juridičkoga) te komunikacijskoga statusa i prestiža koji (u slučaju italofonoga dijasistema) talijanski jezik posjeduje (Blagoni, 2002), kao (jedini) službeni jezik Talijanske nacionalne zajednice. Naime, u sklopu

1 Uz jezike većine i autohtone manjine (talijanski, slovenski i hrvatski nacionalni standardni jezici), složena sociolingvistička situacija Istarske županije obilježena je prisutnošću i drugih nacionalnih jezika koji su na istarskome području pod hrvatskom administracijom priznati kao manjinski alohtoni jezici (kao što su srpski, bošnjački, albanski, slovenski, makedonski, mađarski, itd.), makroregionalnih ili panregionalnih dijalekata (istromletački i čakavski koine), mikroregionalnih dijalekata (čakavski, kajkavski, štokavski) te lokalnih dijalekata (istrijski, istrorumunjski, crnogorski štokavskoikavski dijalekt Peroja) (Blagoni, 2007; Orbanic, 1999).

2 U ovome će se radu koristiti pojmovi *italofonija* i *kroatofonija* kako bi se obuhvatile sastavnice talijanskoga i hrvatskoga dijasistema. Talijanski (sub)standardni jezik ili razgovorni stil koji slijedi standardni jezik (Silić, 2006), odnosno njegovi kolokvijalni istarski varijeteti i lokalni varijeteti istromletačkoga dijalekta tvore talijanski/italofoni dijasistem, dok hrvatski (sub)standardni jezik, odnosno njegovi razgovorni i mjesni varijeteti te varijeteti čakavskoga dijalekta tvore hrvatski/kroatofoni dijasistem.

3 Talijanska inačica je *Comunità nazionale italiana*.

4 Istromletački dijalekt, koji se izgradio kao supstrat na temelju miješanja istarskih autohtonih romanskih i mletačkih govora, najrasprostranjeniji je (romanski) idiom istarske italofonije na poluotoku.

5 Na Istarskome području dvojezičnost predstavlja najučestaliji prisutni oblik jezičnosti, a veliki dio žitelja koristi više od jednoga jezika (Filipi, 1989a).

6 Hrvatski je, naime, kao kod društvene kohezivnosti, neophodan za društvene potrebe u svim javnim i službenim domenama te prodiere postupno i u one nejavne (Milani Kruljac i Orbanic, 1989a; Štrukelj, 1986) i posjeduje neosporivi društveni prestiž jer pokriva gotovo cijeli komunikacijski funkcionalni spektar.

istarske italofonije, na vrhu jezičnopolitičke hijerarhije i jurilingvističke zaštite stoji talijanski (nacionalni) jezik, pa slijede istromletački dijalekt (makroregionalni koine) te istriotski (mjesni) govori (Blagoni, 2007).⁷ Funkcionalni (sistemska) oblik dvojezičnosti/višejezičnosti koji proizlazi iz složenih diglosičnih/poliglosičnih dinamika (Ferguson, 1959; Fishman 1967) implicira komplementarnost dvaju (ili više) jezičnih kodova koja imaju različite (sociolingvističke) funkcije i uzajamno isključive uporabne domene u vidu hijerarhijske dispozicije nadređenoga (biranijega i učenijega idioma) i podređenoga jezika (familijarni svakodnevni idiom manjega prestiža) (Kovačec, 1998). Fishmanova (1967) tradicionalna podjela nije u potpunosti primjenjiva na jezičnu realnost pripadnika Talijanske nacionalne zajednice u Istri, koja donekle pripada kategoriji dvojezičnosti s diglosijom (Milani Kruljac, 1990). Naime, uključuje funkcionalno razlikovanje diglosičnoga odnosa između istromletačkoga dijalekta (kao podređenoga niskog varijeteta) i nadređenoga talijanskog jezika (visokoga varijeteta). Ukoliko svakodnevna jezična uporaba uključuje i lokalni istriotski dijalekt, čakavski dijalekt i neki drugi idiom, manifestira se stanje tetraglosije, odnosno pentaglosije ili višejezičnosti kada se rabe drugi aloh-toni jezici (poput albanskoga, slovenskoga, itd.) (Milani Kruljac, 2003). Globalnu sliku moguće je stoga definirati pojmom nesavršene poliglosije (Milani Kruljac, 1990; usp. Skubić, 1984), budući da isti najbolje opisuje složeni odnos između italofonije i kroatofonije te implicira alternaciju dvaju visoka varijeteta, među kojima postoji komplementarna distribucija koja se temelji na odnosima dominantnosti. Naime, prvim se (društvenim) visokim jezikom smatra hrvatski jezik (italofonim je govornicima dvojezičnost dakako društveno uvjetovana), a drugim visokim (ili srednjim) jezikom talijanski jezik (budući da isti pokriva samo određene ograničene interakcijske domene) te se istromletački dijalekt smatra niskim varijetetom. Svaki se kod koristi u specifičnim uporabnim domenama čija se distribucija uz jezičnu stratifikaciju društva manifestira na obruču javno-privatno i formalno-neformalno (Blagoni, 2007).

Iako je prisutan u svim zonama Filipijeve (1989a) prostorne podjele istarskoga višejezičnog makrosustava, istromletački dijalekt danas nije više apsolutni sve-istarski koine ili *lingua franca*.⁸ U dugome povijesnom razdoblju prije Drugoga svjetskog rata, njegova je uloga pridonosila komunikacijskome mošćenju, no ta je uloga

kasnije pripala hrvatskome jeziku i čakavskim idiomima hrvatske Istre, te slovenskim idiomima slovenske Istre,⁹ dok se jezična situacija u talijanskoj Istri nije promijenila (Filipi, 1996). Učestali i kontinuirani dijakronijski jezični doticaji doveli su do uspostavljanja jedinstvenoga istromletačkoga dijalekta sačinjenog od zajedničkih idiomatskih jezičnih elemenata koji ima funkciju regionalnoga koinea, odnosno jezičnoga sredstva koji omogućava komunikaciju na višoj razini uz nadilaženje specifičnosti lokalnih (italofonih) idioma. Tako se stvorio jezični dijasustav između razine dijalekta (I), regionalnoga koinea (II) i (razgovornoga stila) standardnoga jezika (III). Iako se jasno mogu iscrtati granice između standardnoga jezika i dijalekta, situacija nije tako jasna u slučaju razgraničenja I i II te II i III, s obzirom na to da dijalekt i regionalni koine posjeduju znatan fonološki kontinuitet (sonorizacija, izostavljanje duplih suglasnika, itd.), a regionalni koine i talijanski jezik imaju velik dio zajedničkoga leksika zbog neosporivoga utjecaja koji standard vrši na regionalni koine, posebice u vidu pisanoga jezika (Milani Kruljac, 1990).

Istromletački dijalekt je prvi i pravi materinski i međukohezivni jezik italofonih žitelja, kao izraz osjećaja pripadnosti te autoidentifikacije, posrednik je i nositelj međugeneracijskoga nasljeđa i vrijednosti zajednice i etničke povijesti. Isti predstavlja najvišu točku aktivnoga jezičnog sudjelovanja pripadnika talijanske jezične zajednice, koji u njemu raspoznaju vlastiti etnolingvistički identitet čineći ga najvišom karakteristikom originalnosti i autohtonije.

Poslije masovnih emigracijskih pokreta nakon Drugoga svjetskog rata, Talijanska nacionalna zajednica doživljava utjecaj jezične homogenizacije od strane jugoslavenske jezične politike (Bertoša, 1989; Darovec, 1996). Uz zemljopisnu, povijesnu i političku udaljenost te nedostatak direktne veze s kontinuitetom društvenih dinamika u Italiji, Talijanska (odnosno dijalektofona) jezična zajednica u Istri svodi uporabu talijanskoga jezika na reproduktivne obrasce u okviru obrazovnih, političkih i medijskih ustanova, u vidu (samo) dvaju varijacijskih tipologija (dijafazijske i dijamezičke) koje određuju dva varijeteta: "književni-znanstveni-medijski pretežito pisani i tek ponekad usmeni, ali ne i razgovorni talijanski; talijanski jezik obrazovanih pojedinaca koji je ostvaren u formalnim kontekstima te talijanski jezik povremene i epizodne komunikacije koji se odlikuje

7 Na najstarijemu romanskom supstratu nastaju romanski dijalekti: istriotski ili istroromanski dijalekti, koji obuhvaćaju skupinu premle-tačkih autohtonih romanskih govora jugozapadnoga dijela Istre, u Rovinju, Balama, Vodnjanu, Galižani, Fažani i Šišanu, odnosno *rovignese, vallese, bumbaro, gallesanese, fasanese, sissanese*. Istriotski je sačuvao latinski *stratum in situ* te se do današnjih dana lingvisti još nisu složili oko njegovoga položaja i klasifikacije unutar romanske jezične obitelji (Deanović, 1955; Crevatin, 1999; Filipi, 1989a, 1993, 1994; Filipi i Buršić Giudici, 1998; Muljačić, 1991; Tekavčić, 1976). Istriotskim dijalektom se danas služi vrlo ograničen dio starijih italofonih žitelja, više ili manje aktivno (većina ga razumije, ali se njime ne služi), te je stoga njegov opstanak ugrožen. No, teško je jasno i točno definirati kvantitativne demografske podatke o aktivnima i pasivnima govornicima istriotskoga (te istromletačkoga), budući da službeni popisi stanovništva ne pružaju ni indikativne smjernice.

8 Obilježja istarske dvojezičnosti nisu uniformirana i općevažeća za sve italofone govornike u dijakronijskoj perspektivi. Generacijska raslojenost i obilježja vezana za sociolingvističke okolnosti i iskustva značajno su se izmijenili u generacijskome slijedu u zadnjih šezdesetak godina (vidi Filipi, 1996; Milani Kruljac, 1996).

9 O doticajnoj jezičnoj realnosti u slovenskoj Istri vidi Čok (2001); Mikolič (2002, 2004, 2009, 2010); Nečak-Lük (1998); Skubić (1997).

brojnim tragovima jezičnoga doticaja i koji je tipičan za dijalektofone i/ili kroatofone pojedince školovane na talijanskome jeziku" (Blagoni, 2007, 64–65). Talijanskome jeziku, dakle, nije omogućen razvoj društvenih varijeteta (žargoni, mikrojezici, itd.), niti funkcionalnih varijeteta (kolokvijalni, neformalni, obiteljski registri, itd.), što je prema Milani Kruljac i Orbanic (1989b) dovelo do njegove emarginacije i marginalizacije iz društvene interakcije i dominantnoga kulturalnog modela, s izuzetkom institucionalne ritualnosti¹⁰.

Komunikacijski sraz između talijanskoga i istromletačkoga je do te mjere izražen da mnogi autori (Bogliun Debeljuh, 1988; Milani Kruljac, 1988, 1990, 2003; Orbanic, 1999; Scotti Jurić, 2003) ukazuju na slabu i često nepostojeću zastupljenost talijanskoga jezika u svakodnevnoj komunikaciji, odnosno nazivaju ga *lingua veicolare* (Milani Kruljac, 1988), odnosno "jezikom koji ne služi društvenoj komunikaciji i čije ovladavanje poprima instrumentalni karakter, ni u kom slučaju integrativni"¹¹ (Scotti Jurić, 2003, 38). Postojeći dijasistemiški sukob između talijanskoga i istromletačkoga "izražen je proturječnim idealiziranjem istromletačkoga i istovremenom osudom njegova lošeg utjecaja na kakvoću i zastupljenost talijanskoga, kao i njegove komunikacijske bezvrijednosti u doticaju s nedijalektonim italofofonima i kroatofonima" (Blagoni, 2007, 59). Mnogobrojna istraživanja provedena u proteklih tridesetak godina (Bogliun Debeljuh, 1988; Milani Kruljac, 1990, 2003; Milani Kruljac i Orbanic, 1989b; Scotti Jurić i Ambrosi Randić, 2010 *inter alia*) potvrđuju postupno oslabljenje uporabe kodova istarske italofonije u neformalnim školskim te svim izvanškolskim domenama, kao što su službene i javne domene, osobito mjesta javnoga interesa i okupljanja.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovome se radu iznose rezultati jednoga dijela širega terenskog sociolingvističkog istraživanja opće i uvodne kvantitativne naravi, provedenoga u sedam najvećih gradova Istarske županije na ukupnome osnovnom ciljnom uzorku od 3512 ispitanika.¹² Istraživanjem su se nastojali utvrditi pokazatelji kakvoće etnolingvističke vitalnosti dvaju kodova istarske italofonije¹³ (odnosno talijanskoga jezika i istromletačkoga dijalekta) u okviru institucionalizirane hrvatsko-talijanske dvojezičnosti. Istraživanje je provedeno uporabom anketnoga obrasca u pet istarskih gradova u kojima postoji institucionalizirana hrvatsko-talijanska dvojezičnost (Pula-Pola, Rovinj-Rovigno, Poreč-Parenzo, Buje-Buie, Labin¹⁴ i njihove okolice), a radi usporednih ciljeva, istraživanje je provedeno i u dva grada gdje dvojezičnost postoji, ali nije institucionalizirana (Buzet, Pazin i njihove okolice.) Anketnim obrascem utvrđene su nezavisne varijable, odnosno sociodemografske karakteristike uzorka (naznaka spola, dobi, mjesta rođenja, mjesta boravka, stručne spreme, materinskoga/materinskih jezika) te su iste stavljene u odnos s jezikom kojime se ispitanici najradije služe u svakodnevici, u vidu utvrđivanja zastupljenosti pojedinih idioma u svakodnevnoj interakciji istarskih žitelja, odnosno naklonosti prema uporabi istih.

SOCIODEMOGRAFSKE I SOCIOLINGVISTIČKE ZNAČAJKE UZORKA

Ciljni uzorak obuhvaća 1181 ispitanika muškoga spola (34% uzorka) i 2040 ženskoga spola (58% uzor-

10 Budući da su prilike i mogućnosti uporabe talijanskoga jezika ograničene, Milani Kruljac (1990, 2001, 2003) navodi postojanje *dvostruke diglosije s potencijalnom dvojezičnošću* koja se primjenjuje samo na ograničen broj govornika, pretežito učenika talijanskih škola tijekom trajanja obrazovnoga procesa, te se prilikom svršetka obrazovnoga procesa ista pretvara u *diglosiju s latentnom dvojezičnošću*. Autorica ujedno napominje da se diglosična situacija kod italofofonih govornika može definirati i *dijalektalnom dvojezičnošću*, budući da velika većina italoфона usvaja najprije istromletački dijalekt pa tek kasnije ovladava talijanskim jezikom, najčešće prilikom upisa u vrtić, odnosno školu. Naime, istromletački predstavlja dominantni jezik (J1) u obiteljskoj domeni (koja je dakle dijalektofona). Ukoliko se uz istromletački ili nakon njega (i prije upisa u obrazovne ustanove) usvaja i hrvatski, talijanski jezik smatran je trećim jezikom (J3).

11 "Lingua che non serve all'atto della comunicazione sociale e il cui apprendimento assume carattere strumentale e non assolutamente integrativo" (Scotti Jurić, 2003, 38).

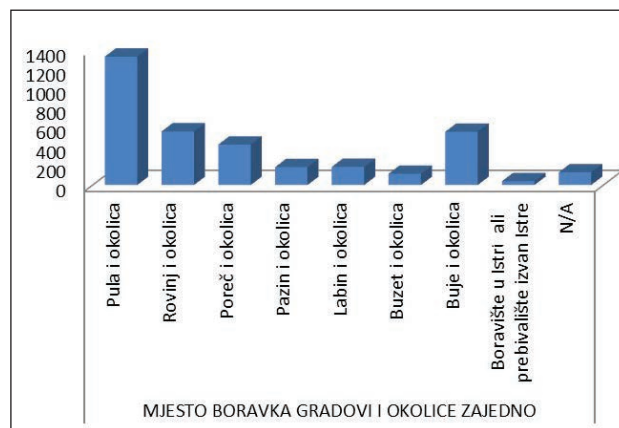
12 Istraživanje je izvršeno 2011. godine u hrvatskim i talijanskim predškolskim i srednjoškolskim ustanovama te na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, a njime je obuhvaćeno 1,7% ukupnog stanovništva Istarske županije prema Popisu stanovništva 2011. godine. Svi podatci vezani uz Popis stanovništva koji se navode u radu dostupni su na mrežnim stranicama hrvatskoga Državnog zavoda za statistiku (<http://dzs.hr/Hrv/cenuses/Census2011.html>). Namjernim se izborom ispitanika sistematski obuhvatio uzorak triju kategorija istarske populacije (u vidu istraživačkih ciljeva širega znanstvenog istraživanja): kategorije roditelja djece predškolskoga uzrasta koja pohađaju hrvatske i talijanske vrtiće (N=1178), učenika srednjih škola s hrvatskim i talijanskim nastavnim jezikom (11 hrvatskih i 3 talijanske srednje škole; N=1584) te studenata svih odjela pulskoga Sveučilišta (N=667). Dakako, navedenim namjernim izborom uzorka, dobivene rezultate nije moguće generalizirati na cjelokupno stanovništvo, no isti pružaju značajno odlikovanje jednoga njegovog dijela.

13 Za sastavljanje mjernoga instrumenta, kao polazni okvir poslužila su prethodno provedena istraživanja o hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti u Istri (Milani Kruljac 2003; Scotti Jurić i Ambrosi-Randić 2010; Orbanic, 1999). Za obradu podataka istraživanja korišten je statistički programski paket SPSS (verzija 17.0).

14 Za Grad Labin koristi se samo hrvatski nazivak, budući da u službenome imenu koji se navodi u njegovome Statutu nije predviđena talijanska inačica (Albona). Grad Labin je moguće djelomično uvrstiti među gradove u kojima postoji institucionalizirana hrvatsko-talijanska dvojezičnost s obzirom na to da 5. poglavlje Statuta jamči pripadnicima Talijanske nacionalne zajednice pravo na obrazovanje na talijanskome jeziku na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Nadalje, u obrazovnim ustanovama s hrvatskim nastavnim jezikom u Labinu potiče se i osigurava učenje talijanskoga jezika kao jezika društvene sredine (čl. 16) (Statut Grada Labina dostupan je na službenim mrežnim stranicama Grada Labina: <http://www.labin.hr/sites/default/files/Statut%20Grada%20Labina>).

ka).¹⁵ Razlikuju se skupine srednjoškolaca i studenata (66% uzorka), čija se dob okvirno kreće od 13. do 25. godine, te roditelja djece predškolske dobi (34 % uzorka), čija se dob kreće od 26. do 55. godine. Najmnogobrojnija dobna skupina ispitanika je ona od 15. do 19. godine (ista čini 54,1% uzorka). Prosječna je dob ispitanika 24,5 godine. Demografska stratifikacija uzorka predstavlja dva značajna i različita momenta evolucije istarskoga društva: dvadesetogodišnjaci i učenici srednjih škola (od 13./14. do 17./18. godine) rođeni su i odrasli u razdoblju osamostaljenja Hrvatske, dok su roditelji (okvirno od 30. godine nadalje) rođeni i odrasli u sklopu Socijalističke Republike Hrvatske.¹⁶ Uzme li se u obzir stručna sprema ispitanika, srednjoškolci su završili osnovnu školu (ukupno 1584 ispitanika), studenti su završili srednju školu (ukupno 667 ispitanika i 83 roditelja koji su ujedno i studenti), dok prema sociokulturnim čimbenicima obrazovanja roditelja razlikujemo: srednje nisku razinu (viši razredi osnovne škole) (5,2% ispitanika), srednju razinu (srednja škola) (47,8% ispitanika), srednje visoku razinu (više škole i sl.) (11,4% ispitanika), visoku razinu (diplomska sveučilišna razina) (31,8% ispitanika) i poslijediplomsku razinu (magisterij i/ili dokotrat) (3,8% ispitanika). Prema mjestu rođenja uzorak se dijeli na ispitanike koji su rođeni u Istri (2889 ispitanika – 82% uzorka), u ostatku Hrvatske (252 – 7%), na prostorima bivše Jugoslavije (106 – 3%), u Italiji (31 – 1%) i u ostalim europskim zemljama (81 – 2% ispitanika koji su rođeni u Mađarskoj, Češkoj, Poljskoj, Rusiji, Njemačkoj, itd.).

Kako bi prikaz rezultata obrade bio pregledniji i sistematičniji, mjesta boravka ispitanika koja obuhvaćaju 41 lokaliteta svrstani su u 14 kategorija (prema podjeli na nekadašnje istarske općine). Uzorak je tako stratificiran prema mjestu boravka u jednoj od sljedećih kategorija gradova: Pula-Pola, Rovinj-Rovigno, Poreč-Parenzo, Pazin, Labin, Buzet, Buje-Buie te njihovih okolica: puljština (koja obuhvaća Grad Vodnjan-Dignano i općine Marčana, Fažanu-Fasana, Ližnjan-Lisignano, Medulin), rovinjština (koja obuhvaća općine Bale-Valle, Žminj i Kanfanar), poreština (koja obuhvaća općine Vrsar-Orsera, Kaštelir-Labinci - Castellier-Santa Domenica, Tar-Vabriga - Torre-Abrega, Višnjan-Visignano, Vižinada-Visinada), labinstina (koja obuhvaća Rašu, Pićan, Kršan, Sv. Nedelju), pazinština (koja obuhvaća Cerovlje, Gračišće, Karojbu, Sv. Petar u Šumi, Motovun-Montona i Lupo-

Grafikon 1: Stratifikacija ispitanika prema varijabli mjesta boravka

glav), bužeština (koja obuhvaća Lanišće), bujština (koja obuhvaća gradove Umag-Umag, Novigrad-Cittanova te općine Grožnjan-Grisignana, Momjan-Momiano, Brtonigla-Verteneglio i Opatelj-Portole) (vidi Grafikon 1).

Na pitanje o materinskome jeziku ispitanika te pitanje o komunikacijskome statusu omiljenoga koda vlastitoga repertoara za svakodnevnu komunikaciju dana je mogućnost višestrukoga izbora između hrvatskoga jezika, hrvatskoga dijalekta (čakavskoga), talijanskoga jezika, talijanskoga dijalekta (istromletačkoga) te je bilo omogućeno dopisivanje slobodnoga odgovora koji najbolje opisuje specifičnu situaciju ispitanika, kako bi se pokušao obuhvatiti što potpuniji spektar mogućih sociolingvističkih profila.¹⁷

Prisutne tipologije ispitanika prema materinskome jeziku svode se na: a) jednojezične kroatofone govornike (2614 ispitanika – 75% uzorka), među koje ubrajamo ispitanike čiji je materinski jezik hrvatski ili čakavski, odnosno diglosijske kroatofone govornike koji su naveli hrvatski jezik i hrvatski dijalekt kao svoje materinske jezike;¹⁸ b) jednojezične italofone govornike (442 – 12,5%) u čiju kategoriju ubrajamo one koji su naveli istromletački dijalekt kao svoj materinski jezik, odnosno talijanski jezik (16 – 0,5%); c) dvojezične govornike (289 – 8,2%) koji su naveli kao svoje materinske jezike hrvatski i istromletački, odnosno hrvatski i talijanski

¹⁵ Ukupno 8% uzorka nije odgovorilo na pitanje, odnosno odgovor je smatran nevažnim.

¹⁶ Ispitanici čija je dob između 18. i 30. godine većinom su rođeni u socijalističkome društvu, a odrasli su pretežito u prijelaznome razdoblju koji je težio k gospodarskome razvoju i difuziji medija.

¹⁷ Dakako, unutarjem varijetetu navedenih kodova te složenosti i jedinstvenosti pojedinih komunikacijskih situacija kod svakoga ispitanika prijeti rizik shematizacije i redukcije, što dakako ukazuje na moguća ograničenja koja proizlaze iz kritičkoga razmatranja problematičnosti nekih aspekata kvantitativnoga pristupa putem direktnih metoda, no isti služi bar kao okviran podatak za dalju interpretaciju dobivenih odgovora.

¹⁸ Budući da se u ovome radu ne bavimo odnosom hrvatskoga jezika i čakavskoga dijalekta, oba koda svrstana su pod kategoriju kroatofonoga dijasistema. Jezično ponašanje govornika ovisi o odabiru opcija u okviru četiriju osi sinkronijske jezične varijacije te tako dijatopijske obilježbe mogu ukazati na jezično podrijetlo govornika, dijastratička i/ili dijafazična obilježja.

¹⁹ Prema odgovorima ukupno 731 ispitanika izjavilo je da je istromletački dijalekt njihov materinski jezik, dok je 27 ispitanika navelo talijanski jezik kao zaseban kod ili u kombinaciji s nekim drugim kodom.

Tablica 1: Odnos jezika kojime se ispitanici najradije služe i materinskoga jezika

			Materinski jezik					Ukupno
			kroato- foni	italofoni	dvojezi- čni (hrv.-tal.)	strani jezik materin- ski jezik	dvojezični sa stranim jezikom	
Jezik kojime se najradije služe	kroatofoni	Count	2367 92,5%	59 12,9%	147 54,4%	40 57,1%	32 64,0%	2645 77,7%
	italofoni	Count	62	346	40	1	0	449
			2,4%	75,9%	14,8%	1,4%	,0%	13,2%
	dvojezični (hrv.-tal.)	Count	76	51	78	2	1	208
			3,0%	11,2%	28,9%	2,9%	2,0%	6,1%
	strani jezik materinski jezik	Count	24	0	4	11	3	42
			,9%	,0%	1,5%	15,7%	6,0%	1,2%
	dvojezični sa stranim	Count	30	0	1	16	14	61
1,2%			,0%	,4%	22,9%	28,0%	1,8%	
Ukupno	Count	2559 100,0%	456 100,0%	270 100,0%	70 100,0%	50 100,0%	3405 100,0%	

svakodnevici. U stupcima Tablice 1 nalaze se odgovori o materinskome jeziku, a u redovima odgovori o jeziku kojega ispitanici najradije svakodnevno rabe. S obzirom na to da je ispitanicima dana mogućnost višestrukoga odgovora na pitanje o najradije korištenome jeziku, mnogi su se koristili tom mogućnošću. U tom pogledu moguće je pretpostaviti da u slučajevima kada su označili više od jednoga jezika, jezike koje su označili podjednako često koriste.²¹ Činjenica uporabne privilegiranosti određenoga koda u svakodnevici predviđa dakako prisutnost sugovornika s kojima se isti rabi u društvenoj okolini, odnosno visoke komunikacijske statusne odlike toga koda u govornikovoj svijesti.

Postoci u tablici navedeni su iz perspektive materinskoga jezika: npr. u prvoj kućici vidi se da se od ukupnih 2559 kroatofonih ispitanika njih u svakodnevici 2367 ispitanika najradije služi hrvatskim jezikom (92,5% uzorka), odnosno hrvatskim dijalektom, 62 (2,4%) ih se najradije služi istromletačkim dijalektom, a 76 (3,0%) najradije rabi hrvatski i istromletački dijalekt.

Ukupno se 309 ispitanika (70% uzorka) koji ističu istromletački dijalekt kao svoj materinski jezik najradije služi istromletačkim dijalektom, 49 ih se najradije služi hrvatskim jezikom, 31 hrvatskim jezikom i istromletačkim dijalektom, 25 talijanskim jezikom, 13 istromletačkim i čakavskim, 12 istromletačkim i talijanskim jezikom te troje istromletačkim, hrvatskim jezikom, i čakavskim,

odnosno hrvatskim jezikom i talijanskim jezikom. Samo se petero ispitanika koji navode talijanski jezik kao svoj materinski jezik najradije služi svojim materinskim jezikom, četvero ih se najradije služi istromletačkim, troje hrvatskim jezikom, jedan hrvatskim i talijanskim jezikom te jedan istromletačkim i talijanskim jezikom.²²

Ukupno 78 hrvatsko-talijanskih dvojezičnih ispitanika (29% uzorka) najradije rabi hrvatski i istromletački u svojoj svakodnevici. Zanimljivo je da se 147 ispitanika (54% uzorka) najradije služi hrvatskim jezikom, a 40 ispitanika (15%) istromletačkim dijalektom.

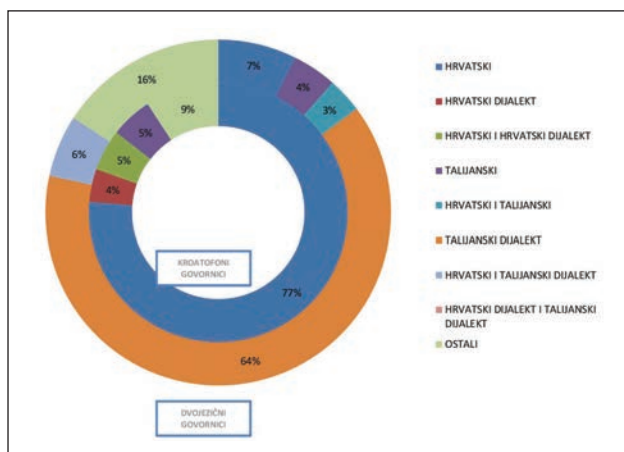
Jednojezični govornici čiji je materinski jezik strani jezik u 57% slučajeva (40 ispitanika od ukupnih 70) navode hrvatski jezik kao jezik kojime se najradije služe. Stranim materinskim jezikom najradije se služi samo 11 ispitanika (16% uzorka), a njih 16 (22%) u jednakoj mjeri preferira služenje hrvatskim i stranim materinskim jezikom. Dvojezični govornici čiji je jedan materinski jezik hrvatski, a drugi strani, u 64% slučajeva (32 ispitanika) najradije koristi hrvatski jezik i u 28% se slučajeva (14 ispitanika) najradije služe svojim materinskim jezicima.²³

Iz priloženoga moguće je zaključiti da se 3405 ispitanika u svakodnevnoj komunikaciji najradije služi svojim materinskim jezikom/jezicima. Materinski jezik i jezik kojime se u svakodnevici najradije služe poklapaju se kod: 92,5% kroatofonih ispitanika, 69,7% ispitanika

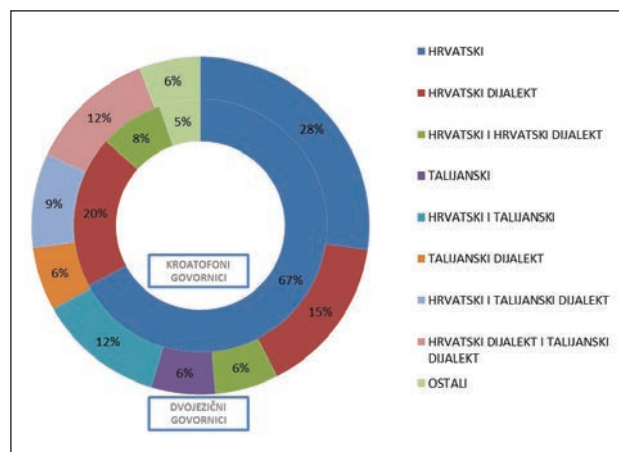
21 Ističe se, naravno, da se radi o pretpostavci jer se ne može zapravo tvrditi je li zaista tako u stvarnosti.

22 Usporedi li se rezultat s istraživanjem koje je provela Bogliun Debeljuh (1988) na uzorku učenika talijanskih srednjih škola u Istri (nažalost, istraživanje nije provedeno i u hrvatskim školama), na razini našega uzorka nailazi se na izraženiju preferenciju prema uporabi hrvatskoga jezika.

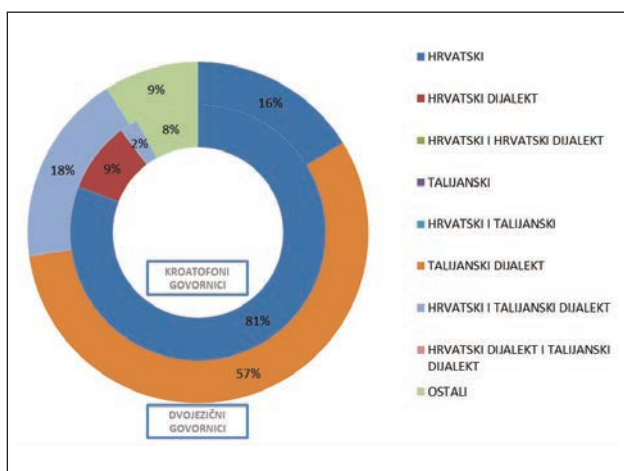
23 Budući da je ukupan broj ispitanoga uzorka 3512 ispitanika, 107 ispitanika nije odgovorilo na pitanje o najradije korištenome jeziku u svakodnevnome životu ili je odgovor smatran nevažnim.

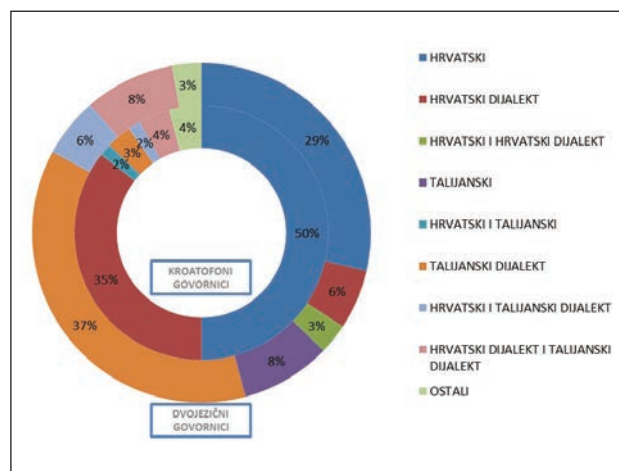
Grafikon 3: Jezik kojime se žitelji Buja najradije služe

Grafikon 5: Jezik kojime se žitelji Poreča najradije služe

Grafikon 4: Jezik kojime se žitelji bujštine najradije služe

Grafikon 6: Jezik kojime se žitelji poreštine najradije služe

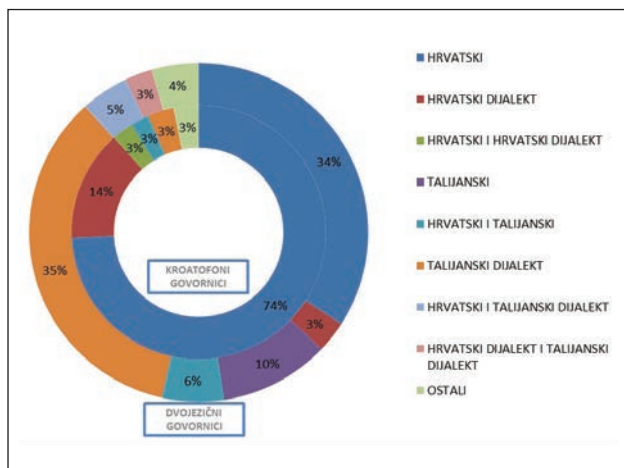
koji navode istromletački kao svoj materinski jezik, 31,3% ispitanika koji navode talijanski jezik kao svoj materinski jezik, 29% hrvatsko-talijanskih dvojezičnih govornika, 28% dvojezičnih govornika čiji su materinski jezici hrvatski i strani jezik te 16% jednojezičnih ispitanika čiji je materinski jezik strani jezik.

Ukupno 78% uzorka (2645 ispitanika) najradije rabi idiome kroatofonoga dijasistema, a po brojčanosti slijedi istromletački dijalekt (449 ispitanika – 13% uzorka) te kombinacija hrvatskoga i istromletačkoga (208 ispitanika – 6% uzorka).

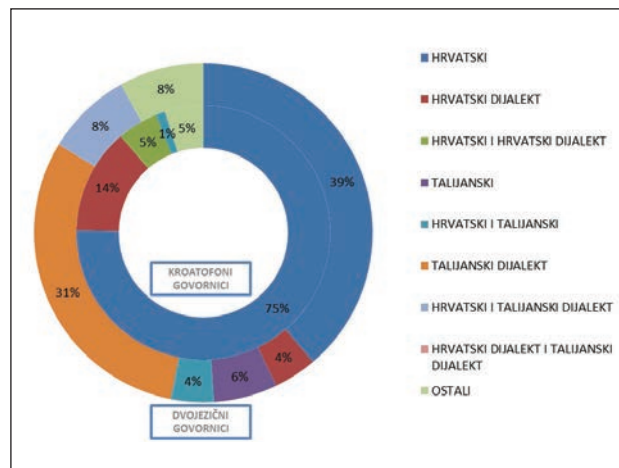
Zanimljivo je istaknuti da se natpolovična većina hrvatsko-talijanskih dvojezičnih ispitanika (54% uzorka) najradije služi hrvatskim jezikom, iz čega je vidljiva tendencija prema društvenoj kroatofoniji, što je ujedno očito i kod jednojezičnih ispitanika čiji je materinski jezik strani jezik (ukupno 57% uzorka) i dvojezičnih

ispitanika čiji su materinski jezici hrvatski i strani jezik (64% uzorka). Nadalje, poučno je što 62 kroatofonih ispitanika (2% uzorka) iskazuje da se najradije služi istromletačkim dijalektom u svakodnevnici, dok ih 76 (3%) najradije rabi hrvatski i istromletački dijalekt. Primjećuje se, ujedno, prisutnost psihološke odlike skromnosti kod ispitanika kada je u pitanju izjava o vlastitoj jezičnosti, budući da je zapravo dvojezičan jedan dio onih koji izjavljuju da su jednojezični govornici.

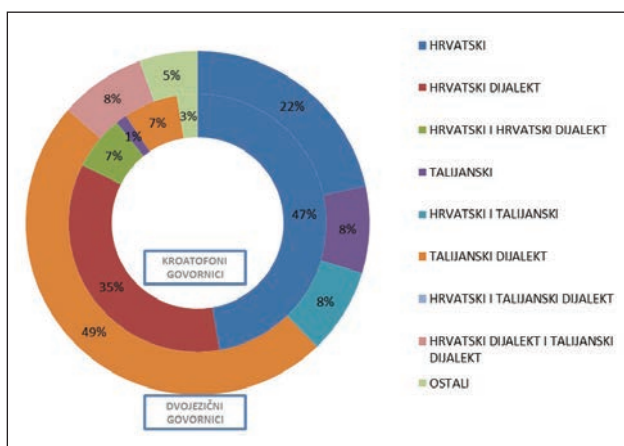
Osvrnemo li se na grafičke prikaze najradije korištenoga jezika kroatofonih i hrvatsko-talijanskih dvojezičnih ispitanika (u koje ubrajamo i italofone govornike, budući da su neophodno dvojezični) prema varijabli mjesta boravka (vidi Grafikone od 3 do 16), primjećuje se da ispitanici najčešće označavaju jedan od sljedećih odgovora: hrvatski jezik, hrvatski dijalekt, hrvatski jezik i hrvatski dijalekt, talijanski dijalekt, hrvatski dijalekt i

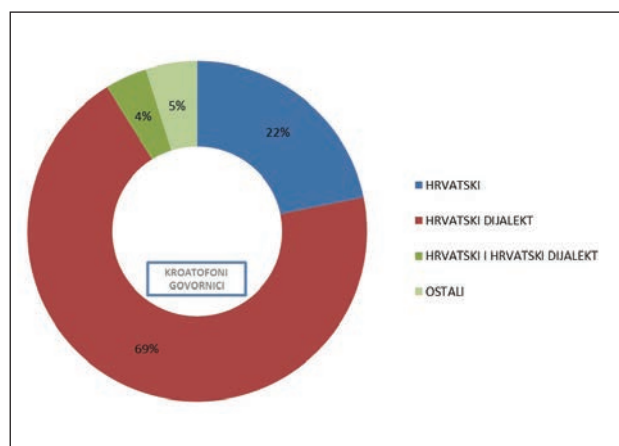
Grafikon 7: Jezik kojime se žitelji Pule najradije služe

Grafikon 9: Jezik kojime se žitelji Rovinja najradije služe

Grafikon 8: Jezik kojime se žitelji puljštine najradije služe

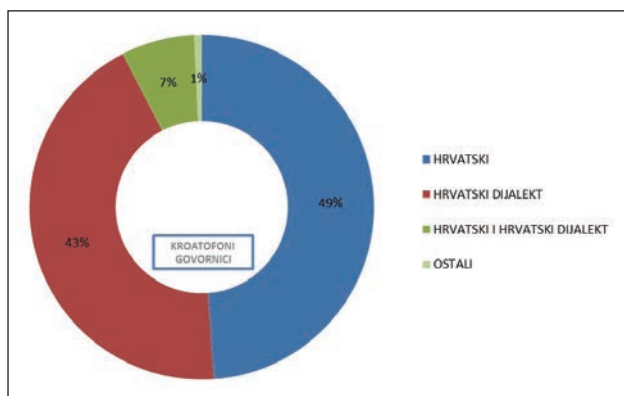
Grafikon 10: Jezik kojime se žitelji rovinjštine najradije služe

talijanski dijalekt, hrvatski dijalekt i talijanski dijalekt, talijanski jezik, hrvatski jezik i talijanski jezik. Jedini veći postotak koji odskaka od navedenih kombinacija nalazi se kod 14 dvojezičnih ispitanika (12% uzorka dvojezičnih govornika) koji borave u Bujama i pet dvojezičnih ispitanika koji borave na bujštini (5% uzorka). Oni se najradije služe talijanskim jezikom i istromletačkim dijalektom.

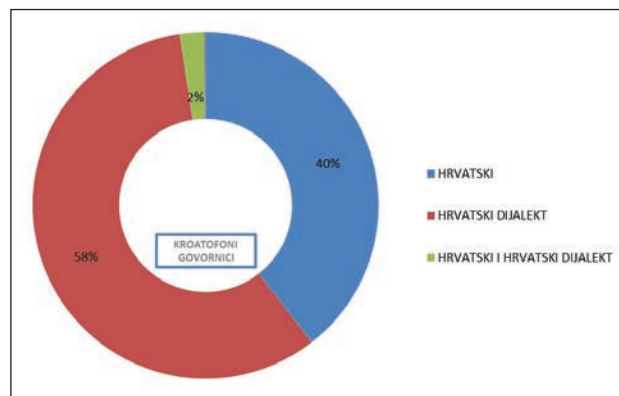
Iz deskriptivne obrade podataka proizlazi da se dvojezični ispitanici koji borave u Bujama i okolici Buja najradije služe istromletačkim dijalektom u svakodnevici (natpolovična većina uzorka) (vidi Grafikone 3 i 4), dok se najmanji postotak bilježi u Poreču (vidi Grafikon 5). Naime, 64% ispitanika iz Buja najradije rabi istromletački u svakodnevnoj komunikaciji, 6% ih se najradije služi hrvatskim i istromletačkim, dok 57% ispitanika iz okolice Buja najradije se služi istromletačkim, a 18% ih najradije rabi hrvatski i istromletački. U Poreču se samo 6%

dvojezičnih ispitanika najradije služi istromletačkim, 9% hrvatskim i istromletačkim, a 12% čakavskim i istromletačkim. Ukupno 6% žitelja Poreča ističe talijanski jezik kao jezik kojega najradije rabi u svakodnevici, a 12% navodi kombinaciju hrvatskoga jezika i talijanskoga jezika. U okolici Poreča 37% dvojezičnih ispitanika najradije se služi istromletačkim, 8% čakavskim i istromletačkim, 6% hrvatskim i istromletačkim, a 8% ih navodi talijanski jezik (vidi Grafikon 6).

U Puli se 35% dvojezičnih ispitanika najradije služi istromletačkim dijalektom, 34% hrvatskim jezikom, 5% hrvatskim i istromletačkim, 3% čakavskim i istromletačkim, 3% čakavskim, 6% hrvatskim i talijanskim jezikom, 10% talijanskim jezikom i 4% ostalim kombinacijama (vidi Grafikon 7). Ispitanici iz okolice Pule najradije pretežito koriste istromletački dijalekt (49%). Ukupno ih 8% najradije rabi čakavski i istromletački, 22% hrvatski, 8% hrvatski i talijanski jezik, a 8% talijanski jezik (vidi

Grafikon 11: Jezik kojime se žitelji Labina najradije služe

Grafikon 12: Jezik kojime se žitelji labinštine najradije služe

Grafikon 8). U Rovinju se 39% dvojezičnih ispitanika najradije svakodnevno služi hrvatskim jezikom, 31% ih se najradije služi istromletačkim dijalektom, 8% hrvatskim i istromletačkim, 6% talijanskim jezikom, 4% hrvatskim i talijanskim jezikom, 4% čakavskim, a 8% ispitanika navodi ostale jezične kombinacije (vidi Grafikon 9).

Kroatofoini ispitanici koji borave u gradovima i okolicama gdje je zastupljena institucionalna dvojezičnost (Pula, puljština, Rovinj, Poreč, poreština, Buje, bujština, Labin) većinom se najradije služe hrvatskim jezikom u svakodnevici (74% ispitanika iz Pule, 47% s puljštine, 75% iz Rovinja, 67% iz Poreča, 50% s poreštine, 77% iz Buja, 81% s bujštine i 49% iz Labina). Ukupno 7% kroatofoinih ispitanika koji borave na puljštini i 3% onih s poreštine najradije se služi istromletačkim te hrvatskim i istromletačkim (2% kroatofoina iz Buja i 2% s poreštine), odnosno čakavskim i istromletačkim (4% kroatofoina s poreštine).

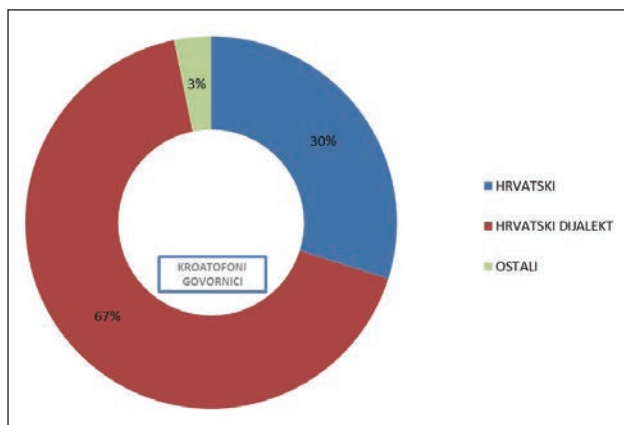
Kroatofoini ispitanici koji borave u gradovima i okolicama gdje institucionalna dvojezičnost nije zastupljena, odnosno u Pazinu, na pazinštini, na labinštini, na bužeštini i na rovinjštini (s izuzetkom Bala²⁴), u najvišem se postotku najradije služe čakavskim dijalektom u svakodnevici (67% ispitanika iz Pazina, 69% s pazinštine, 58% s labinštine, 71% s bužeštine), dok se ispitanici u Buzetu u nešto većoj mjeri najradije služe hrvatskim jezikom (51% ispitanika) (vidi Grafikone 10, 12, 13, 14, 15 i 16).

Ukupno 70% ispitanika koji navode istromletački dijalekt kao svoj materinski jezik najradije se služi

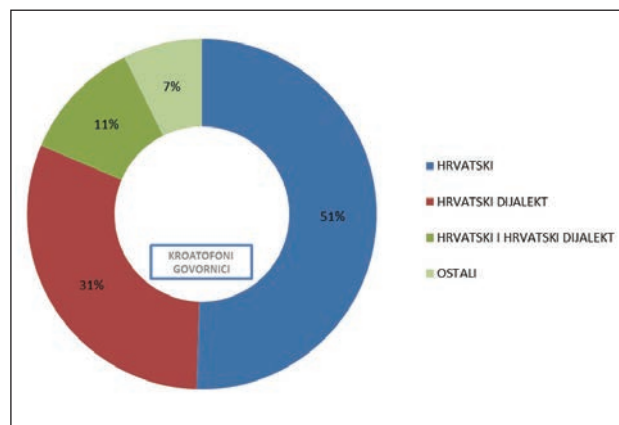
istromletačkim dijalektom. Nadalje, 11% ih se najradije služi hrvatskim jezikom, a 7% hrvatskim jezikom i istromletačkim dijalektom. Natpolovična većina dvojezičnih ispitanika koji borave u Bujama i okolici Buja najradije se služi istromletačkim dijalektom u svakodnevici, a 6% žitelja Buja i 18% žitelja bujštine najradije se služi hrvatskim i istromletačkim. Najmanji se postotak bilježi u Poreču: 6% ispitanika navodi samo istromletački, 9% hrvatski i istromletački, a 12% čakavski i istromletački. Komunikacijska vitalnost istromletačkoga u svakodnevici zastupljena je i kod više od trećine dvojezičnih ispitanika koji borave u Puli, Rovinju i na poreštini (uz kombinacije hrvatskoga ili čakavskoga i istromletačkoga, koje su zastupljene kod 8% dvojezičnih žitelja) te se polovica dvojezičnih stanovnika (točnije 49% uzorka) okolice Pule najradije služi istromletačkim dijalektom. Primjećuje se, dakle, da je naklonost prema svakodnevnoj uporabi istromletačkoga dijalekta izrazito zastupljena (poglavito u Bujama, na bujštini i puljštini), odnosno zastupljena u nešto manjoj, no ipak značajnoj mjeri (u Puli, Rovinju i na poreštini). U prilog etnolingvističkoj vitalnosti istromletačkoga dijalekta ne ide samo komunikacijski prestiž kojega mu italofoini/dvojezični ispitanici pridaju, već i odanost dobrog dijela čakavofonih istarskih bilingvala.

Jednojezični i/ili diglosični govornici hrvatskoga jezika i/ili čakavskoga dijalekta najradije se služe hrvatskim jezikom ili nekim od mjesnih čakavskih idioma u svakodnevici. Hrvatskim jezikom najradije se služi i natpolovična većina hrvatsko-talijanskih dvojezičnih

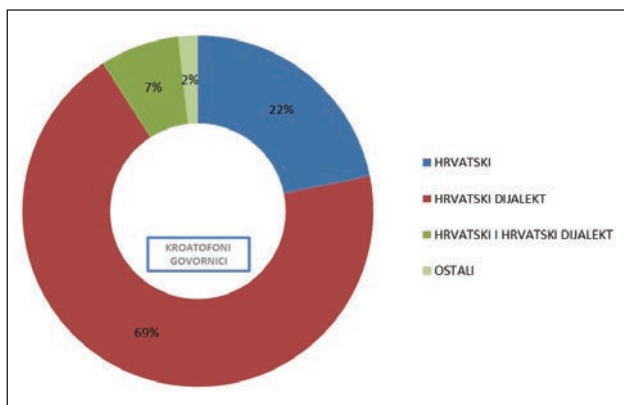
24 Napominjemo da se u okolici Rovinja svrstava i općina Bale-Valle, u kojoj borave pripadnici talijanske jezične i nacionalne zajednice. Budući da je broj sudionika u istraživanju koji borave u Balama vrlo nizak (poglavito udio italofoinoga/dvojezičnoga stanovništva), s obzirom na to da anketni obrazac nije proveden u Balama već u Rovinju i Puli (te su time obuhvaćeni roditelji i budući roditelji žitelji Bala), i nije statistički relevantan, rezultati obrade odgovora koji se odnose na rovinjštinu opisuju pretežito stavove ispitanika koji borave u općinama Kanfanar i Žminj, u kojima dvojezičnost nije institucionalizirana, a broj pripadnika talijanske zajednice vrlo je nizak. Ujedno je i općina Motovun-Montona jedina dvojezična općina u okviru pazinštine, a najveći dio istraživanjem obuhvaćenoga stanovništva je jednojezičan.

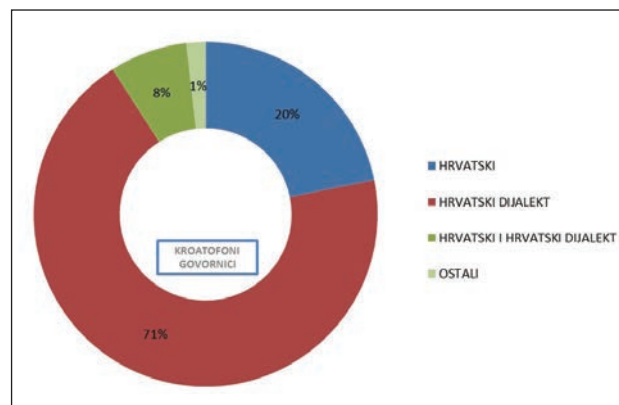
Grafikon 13: Jezik kojime se žitelji Pazina najradije služe

Grafikon 15: Jezik kojime se žitelji Buzeta najradije služe

Grafikon 14: Jezik kojime se žitelji pazinštine najradije služe

Grafikon 16: Jezik kojime se žitelji buzeštine najradije služe

ispitanika (54% uzorka), čiji su materinski jezici gotovo u svim slučajevima hrvatski jezik i istromletački dijalekt, a istu sklonost dijeli i 13% ispitanika koji su gotovo u cijelosti govornici istromletačkoga dijalekta.

ZAKLJUČAK

Rezultatima ovoga sociolingvističkog istraživanja na području Istarske županije i tumačenjem odnosa prema dvama kodovima repertoara italofonoga dijasistema kod italofonih, odnosno dvojezičnih žitelja, dobiva se uvid u složenu višejezičnu istarsku sociolingvističku realnost. Činjenica da postoji varijabilitet u iskazivanju materinskoga jezika, koji se ne podudara uvijek u potpunosti s najradije korištenim jezikom u svakodnevici, ukazuje na isprepletene odnose između jezičnosti i sklonosti prema jezičnoj uporabi.

U vidu teoretiziranja hrvatsko-talijanske dvojezičnosti u okviru institucionalnoga jezičnog planiranja i

institucionalizirane jezične politike, vidljiv je raskorak između komunikacijske realnosti i jurilingvističkih okvira, čime se ujedno potvrđuje postojanje složene jezične situacije koju je potrebno i dalje proučavati sa sociolingvističkoga stajališta. Naime, sukladno prethodno provedenim studijama, i rezultati ovoga istraživanja potvrđuju izraziti komunikacijski prestiž istromletačkoga dijalekta i ukazuju na njegovu neosporivu interakcijsku ulogu, budući da je isti materinski jezik gotovo svih italofonih istarskih žitelja i s obzirom na to da se gotovo svi italofoni odnosno hrvatsko-talijanski dvojezični govornici u svakodnevici najradije služe istromletačkim, odnosno hrvatskim jezikom. Zatečeni jezici u svakodnevnoj interakciji, dakle, upućuju na prisutnost prvenstveno hrvatsko/(čakavsko)-istromletačke dvojezičnosti funkcionalne (sistemske) naravi, odnosno neophodnih diglosičnih/poliglosičnih odnosa. O hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti moguće je govoriti u okviru odlike pojedina i prisutnosti standardnih jezika čija se komunika-

cijska vitalnost u svakodnevici ne potvrđuje, poglavito vodeći računa o nezastupljenosti talijanskoga jezika u svakodnevici, odnosno o njegovim dvama varijacijskim razinama (dijafazijskoj i dijamezičkoj).²⁵

Istromletački dijalekt, prvi i pravi materinski i reprezentativni kohezivni jezik cijele istarske italofone zajednice, posjeduje dakle ostvaren i neosporiv komunikacijski prestiž, iako je isključen iz institucionalne višejezičnosti, i ključno je sredstvo interakcije među italofonim žiteljima, sredstvo kojime se oni najradije služe u svakodnevici (uz kodove kroatofonoga dijasistema). Nadalje, institucionalni status talijanskoga jezika nije u skladu s njegovim komunikacijskim statusom ni sa zamišljenom interakcijskom ulogom premošćivanja (Blagoni, 2007), budući da kao jezik sredine ne posjeduje komunikacijski prestiž. Međutim, talijanski jezik posjeduje neosporivu društvenu vrijednost, institucionalno je živ, jezično politički i pravno lingvistički zaštićen te se sustavno potiče njegovo učenje i stvaranje uvjeta za njegovu uporabu, dostupnost i korištenje usluga. Svejedno, njegova je uporaba svedena pretežito na reproduktivne sheme u obrazovnoj, medijskoj, političkoj i književno-znanstvenoj domeni. Talijanski jezik zauzima simbolički jezični prostor nacionalnoga jezika,²⁶ odnosno vrijednost i potencijal njegove javne uporabe posjeduju simboličku funkciju. Dakle, unatoč tome što italoфона zajednica i pojedinci raspolažu materijalnim, kulturnim i jezičnim ustanovama i resursima, svejedno ne iskorištavaju mogućnost odabira jezika institucija za svakodnevnu interakciju (Blagoni, 2007).

U prilog neosporivosti komunikacijske vitalnosti istromletačkoga dijalekta u svakodnevici ide i činjenica da se njime najradije u svakodnevici služi 138 od ukupno 2614 ispitanika (5% uzorka) koji se izjašnjavaju kroatofonim govornicima (čiji je materinski jezik čakavski ili hrvatski). Poučne su ujedno i dinamike složenih odnosa diglosije koje ukazuju na veću komunikacijsku odanost u svakodnevnoj uporabi govornika istromletačkoga dijalekta prema hrvatskome jeziku u odnosu na talijanski.

Nadalje, rezultati istraživanja ukazuju na potvrdu postojanja dobrovoljne sklonosti prema uporabi većinskoga jezika (čiji je nespornan prestiž neophodan za društveno priznanje i napredovanje), suprotno brojnim teoretiziranjima o vršenju pritiska dominantnoga hrvatskog jezika na kodove italofonije, odnosno o kroatizaciji koja prema brojnim autorima neminovno dovodi do progresivne jezične asimilacije (Bogliun Debeljuh, 1988), erozije, *jezičnoga suicida* i *najavljenoga jezičnog odumiranja* (Milani Kruljac, 1990, 72) te gašenja uporabnih domena talijanskoga jezika i posljedične suptraktivne, odnosno jednosmjerne dvojezičnosti (usp. Milani Kruljac, 1988, 1990, 2003; Bogliun Debeljuh, 1988). Ukoliko se želi naglasiti povlačenje i sve užu uporabnu zastupljenost talijanskoga jezika, svakako je potrebno spomenuti dijalektalizaciju na djelu, odnosno prestiž istromletačkoga dijalekta koji nije samo materinski jezik gotovo svih pripadnika Talijanske nacionalne zajednice, već i njihovo omiljeno sredstvo sporazumijevanja u italofonim i/ili dvojezičnim komunikacijskim domenama.

25 Naime, iako se s talijanskim jezikom bar pasivno djeca susreću relativno rano, on gotovo ni u kojem slučaju ne zauzima ulogu prestižnoga i omiljenoga komunikacijskog koda.

26 Isti nije do dana današnjega dosegao sociolingvističnu kapilarnost koju generalno posjeduju službeni književni standardni jezici (Blagoni, 2007).

ITALOPHONE DIASYSTEM STRATIFICATION IN THE CROATIAN ISTRIA: LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE STATUS, CORPUS AND PRESTIGE

Nada POROPAT JELETIĆ

"Juraj Dobrila" University of Pula, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pula, Croatia
e-mail: nadaporopat@gmail.com

SUMMARY

The paper presents the results of a sociolinguistic quantitative research conducted in the seven major cities of the Istria County Istria County. The objective of the survey was to establish and examine the consistency of the ethnolinguistic vitality of the two codes of the italophone diasystem within the (institutionalized) Croatian-Italian bilingualism, with the aim of establishing the linguistic background of the subjects (Istrian residents, N=3512) and the presence of the above mentioned codes in their daily interactions, as well as the propensity for their use. A certain degree of variability was found in the results, which does not match the perfect coincidence between the subjects' mother tongue and the preferred code used in everyday life. Therefore, the presence of complex sociolinguistic settings is confirmed, where the communicative reality is not (exclusively) the result of the iurilinguistic settings (the institutional language planning and the institutionalized language policy), but the languages found in everyday interactions indicate mainly the presence of the functional Croatian(/Chakavian)-Istrovenetian bilingualism. The results confirm the undeniable communicative prestige of the Istrovenetian dialect, the first and the real mother tongue and representative code of cohesion among the entire italophone Istrian community. They also indicate a gap between the institutional and communicative status of the Italian language within the symbolic linguistic space that it occupies.

Keywords: Croatian-Italian bilingualism, Istrovenetian dialect, Croatian Istria.

IZVORI I LITERATURA

Bertoša, M. (1989): Le radici degli sradicati. Il gruppo nazionale italiano in istria e a Fiume oggi: una cultura per l'Europa. Rovinj, Centro di ricerche storiche.

Blagoni, R. (2002): Status sociale e status istituzionale dell'italiano lingua minoritaria in Croazia. Note per un approccio diverso nella tutela dell'italofonia in Istria. *Plurilinguismo*, 9, 299-306.

Blagoni, R. (2007): Na tromeđi čovjeka, jezika i svijeta: antropolingvističke perspektive jezičnih otoka u istri. Doktorska disertacija. Zagreb, Filozofski fakultet.

Bogliun Debeljuh, L. (1988): Tipologija upotrebe jezika na dvojezičnom istarsko-kvarnerskom prostoru. *Primijenjena psihologija*, 9, 175-180.

Čok, L. (2001): The Role of the Minority Language in Slovene Education Policy: the Case of Slovene Istria. *Geographica Slovenica*, 34, 1, 253-266.

Crevatin, F. (1999): Note etimologiche italo-romanze. *Incontri Linguistici*, 22, 177-179.

Darovec, D. (1996): Pregled istarske povijesti. Pula, C.A.S.H.

Deanović, M. (1955): Istroromanske studije. Rad JAZU, vol. 303, 51-118.

Državni zavod za statistiku: <http://dzs.hr/Hrv/census/Census2011.html> (18.3.2016.).

Ferguson, C. A. (1959): Diglossia. *Word*, 15, 325–340.

Filipi, G. (1989a): Koiné istriana. Jezici i kulture u doticajima, Zbornik 1. Međunarodnog skupa održanog u Puli. Novi Sad, Talija, 156–160.

Filipi, G. (1989b): Situazione linguistica Istro-quarnerina. *Ricerche sociali*, 1, 73–82.

Filipi, G. (1993): Istriotski jezikovni otoci v Istri. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 3, 275–284.

Filipi, G. (1994): Le parlate istriote. *La Battana*, 111, 83–88.

Filipi, G. (1996): Dialettologia istriana. *Scuola Nostra*, 26, 113–121.

Filipi, G. & B. Buršić-Giudici (1998): Istriotski lingvistički atlas – Atlante linguistico istrioto. Pula, Znanstvena udruga Mediteran.

Fishman, J. (1967): Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23, 2, 29–38.

Giles, H., Bourhis, R. Y. & D. M. Taylor (1977): Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Giles, H. (eds.): *Language, ethnicity and intergroup relations*. London, Academic Press, 307–348.

Hržica, G., Padovan, N. & M. Kovačević (2011): Društvenojazični utjecaj na dvojezičnost hrvatske dvojezične zajednice u Istri i Beču. *LAHOR*, 12, 175–196.

Kovačec, A. (1998): Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima). Pula, ZUM.

Mikolič, V. (2002): Slovene and Italian Languages in Contact in the Ethnically Mixed Area of Slovene Istria. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 12, 2, 421–436.

Mikolič, V. (2004): Jezik v zrcalu kultur. Jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v Slovenski Istri. Koper, Založba Annales.

Mikolič, V. (2009): Culture and language awareness in the multicultural environment of Slovene Istria. *Journal of Pragmatics*, 42, 3, 637–649. doi:10.1016/j.pragma.2009.07.012

Mikolič, V. (2010): The Relationship between Communicative Competence and Language Use in a Multicultural Environment: the Case of Slovene Istria. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 31, 1, 37–53.

Milani Kruljac, N. (1988): La motivazione nello studio della lingua dell'ambiente sociale (L2). *Scuola Nostra*, 20, 73–86.

Milani Kruljac, N. (1990): La Comunità Italiana in Istria e a Fiume fra diglossia e bilinguismo. Rovigno, Centro di Ricerche Storiche.

Milani Kruljac, N. (1996): Il bilinguismo nell'Istroquarnerino. *Scuola nostra*, 26.

Milani Kruljac, N. (2001): Situazione linguistica. U: Radin, F. i Radossi, G., *La comunità rimasta*. Zagabria: Garmond.

Milani Kruljac, N. (ed.) (2003): L'italiano fra i giovani dell'Istroquarnerino. Pola-Fiume, Pietas Iulia-Edit.

Milani Kruljac, N. & S. Orbanic (1989a): Lingua interferita e comunicazione disturbata. *Ricerche sociali*, 1, 27–56.

Milani Kruljac, N. & S. Orbanic (1989b): Jezični i kulturni metasistem (početna razmišljanja). In: Štrukelj, I. (ed.): *Uporabno Jezikoslovlje*. Ljubljana, 334–341.

Muljačić, Ž. (1991): Sullo status linguistico dell'istrioto medievale. *Linguistica*, XXXI, 155–170.

Nečak-Lük, A. (1998): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. U: Nečak-Lük, A. et al. (eds.): *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, 21–31.

Orbanic, S. (1999): Rana hrvatsko-talijanska dvojezičnost u mješanim obiteljima u Istri. *Doktorska disertacija*. Zagreb, Filozofski fakultet.

Scotti Jurić, R. (2003): Bilinguismo precoce: funzione e usi linguistici. *Rijeka-Pula*, Edit-Pietas Iulia.

Scotti Jurić, R. & N. Ambrosi Randić (2010): L'italiano L2: indagini sulla motivazione. *Rijeka-Pula*, Edit-Pietas Iulia.

Silić, J. (2006): Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. Zagreb, Školska knjiga.

Skubic, M. (1984): Italijanska etnija v Istri med bilingvizmom in diglosijo. In: Nečak-Luk, A. & I. Štrukelj (eds.): *Prispevki konference Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti*. Ljubljana, 287–294.

Skubic, M. (1997): Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Statut Grada Labina: <http://www.labin.hr/sites/default/files/Statut%20Grada%20Labina> (15.3.2016.).

Štrukelj, I. (1986): Bilinguismo e relazioni sociali. *Scuola Nostra*, 17–18, 81–94.

Tekavčić, P. (1976): Per un atlante linguistico istriano (Con speciale riguardo ai dialetti istroromanzi). *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, 41–42, 227–240.